

LITERARNOPREVODNE IZMENJAVE S SLOVAŠČINO

Špela Sevšek Šramel
Univerza v Ljubljani

1 Uvod

Slovaško-slovenski kulturni stiki odražajo zgodovinsko in identitetno sorodno izkušnjo in vpetost v regionalni in širši evropski kulturni prostor. Obenem so determinirani z družbeno-politično situacijo in vprašanji nacionalne, verske in jezikovne pripadnosti. Natančnejši pregled kulturnih odnosov v 20. stoletju izkazuje kontinuiteto delovanja posameznikov in postopno institucionalizacijo, ki je podvržena vsakokratnim družbenim razmeram. Povezave med slovenskimi in slovaškimi izobraženci lahko spremljamo od srednjega veka prek reformacijske dobe do 17. stoletja, ko kulturni odnosi postanejo intenzivnejši z ustanovitvijo bratislavskega evangeličanskega liceja, kjer so študirali prekmurski evangeličani, in z ustanovitvijo trnavske univerze, kjer so evidentirani tudi študenti iz slovenskih dežel. Tretja izobraževalna ustanova, kjer so študirali Slovenci, je bila Rudarska akademija v Banski Štiavnici.

O bolj poglobljenih in raziskanih vzajemnih odnosih lahko govorimo od obdobja narodnega preporoda, kjer glavni vir predstavljajo korespondence med Jernejem Kopitarjem, Martinom Hamuljakom ter Pavlom Jozefom Šafarikom, v katerih so obravnavana vprašanja kodifikacije knjižnega jezika (Rozman 1999, 92). V 19. stoletju so tesnejše institucionalne povezave izpričane med Slovensko in Slovaško Matico ter Družbo sv. Mohorja in Družbo sv. Vojtecha ter preko revijalnih objav o aktualnem kulturnopolitičnem dogajanju v slovenskem in slovaškem prostoru.

Trdnejši medsebojni stiki po prvi svetovni vojni so se začeli oblikovati v tridesetih letih 20. stoletja, torej v času, ko so se tako Slovenci kot Slovaki že privadili na drugačno družbeno-politično realnost in spremenjene državne okvire (gl. Kragelj in Sevšek Šramel 2017). Institucionalizacija odnosov se v tem času okrepi z nastankom Češkoslovaške-

jugoslovanske lige v Bratislavi in Košicah, v veliko pomoč pri navezovanju neposrednih stikov med Slovenijo in Slovaško sta bili katoliški študentski organizaciji, ki sta bili mednarodno povezani v organizacijo katoliške mladine *Pax Romana*. V okviru dogovora o izmenjavi študentov na slovanskih univerzah je osem Slovencev študiralo na Univerzi v Bratislavi, osem Slovakov pa na tedanji Aleksandrovi univerzi v Ljubljani. Mnogi izmed njih so v tridesetih in štiridesetih letih s prevodi in publicistično dejavnostjo doma temeljito dopolnili poglede na Slovaško in Slovenijo: na eni strani so poudarjali kulturne razlike med Slovenijo in drugimi jugoslovanskimi banovinami, obenem pa so jasno artikulirali idejo, da slovaški narod, jezik in književnost predstavljajo samostojno entiteto (Rozman 2012). V štirideseta leta segajo tudi zametki lektoratov na Filozofski fakulteti v Bratislavi (od leta 1941 s prekinitvami) in na Filozofski fakulteti v Ljubljani (od leta 1947 naprej).

Po vojni so bili zaradi spremenjenih političnih razmer nekateri prevajalci in kulturni posredniki primorani zapustiti domovino, kljub temu pa se je po letu 1945 nakazovalo, da se bo intenzivno predvojno kulturno sodelovanje nadaljevalo. Komunistični prevrat februarja 1948 na Českoslovaškem in mednarodni spor v informbiroju je tudi za kulturne odnose med Slovaki in Slovenci prinesel obdobje prekinitve in negotovosti. V drugi polovici petdesetih let pa do leta 1968 so bili kulturni stiki ponovno vzpostavljeni, po letu 1968 pa so bili prekinjeni zaradi dogodkov na Českoslovaškem.

Zadnjo etapo kulturnih odnosov po letu 1989 razumemo kot ponovno intenzivno vzpostavljanje dejavnosti na področju izobraževanja, znanosti, kulture in diplomacije v okviru nacionalnih in mednarodnih institucij. V novi geopolitični situaciji po letu 2004 je prišlo na univerzah do okrepitve lektoratov slovenščine in slovaščine in postopne ustanovitve študijskih programov slovenistike v okviru srednjeevropskih in slavističnih študij v Bratislavi in slovakistike v Ljubljani.

Pri slovensko-slovaških odnosih skozi 20. stoletje lahko navkljub več prekinitvam iz družbenopolitičnih razlogov govorimo o dominantni vlogi kulture. Hitri preobrati v političnih odnosih v letih 1948, 1968 in 1989 se na področju kulture uresničujejo z zamikom in manj izrazito. Tako je kljub zunanjim prekinitvam ravno na področju literarnih odnosov izpričana kontinuiteta. Vzpostavljanje le-te so omogočali posamezniki, ki so delovali znotraj založb in izobraževalnih institucij s premišljeno strategijo izbora avtorjev in žanrov prevodov. Prevodna produkcija slovenske in slovaške književnosti predstavlja relevanten primer uresničitve teh odnosov.

2 Zgodovina prevodnih tokov

Analiza slovensko-slovaške prevodne produkcije v knjižnih izdajah v 20. stoletju, ki temelji na podatkih vzajemne podatkovne baze COBISS, preverjenih in dopolnjenih s podatki v Berkopec (1940), Breclj in Dobrovoljc (1971), Jankovič (2005) in Kragelj (2019), odseva družbeno-politične mejnike v zgodovini obeh narodov. Za oba kulturna

prostora namreč velja, da so se odnosi med literaturama odvijali z različno intenzivnostjo v odvisnosti od zunajliterarnih dejavnikov. Govorimo lahko o štirih fazah: predobdobje do leta 1918, obdobje med obema vojnoma do leta 1945, povojno obdobje do leta 1989 in obdobje zadnjih tridesetih let.

Vzajemno prevodno dejavnost slovenske in slovaške književnosti lahko začnemo šteti s prvim knjižnim prevodom slovaške avtorice Ludmile Podjavorinske *Protivija*, ki je izšla leta 1893. Prvo obdobje pa je sicer vezano na posamezne revijalne prevode in predstavitevne študije v revijalnem tisku (kot so *Slovan*, *Slovenské pohľady*), do razpada monarhije beležimo prevode krake proze in poezije Ivana Cankarja, Frana Ksaverja Meška, Simona Gregorčiča, Antona Aškercera ter Svetozarja Hurbana Vajanskega, Ludmile Podjavorinske idr.

Do intenzivnejšega povezovanja dveh kultur na področju prevajanja je prišlo v dvajsetih in predvsem tridesetih letih 20. stoletja, ta čas zaznamuje porast prevajalcev z znanjem slovenščine in slovaščine, izhajanje knjižnih prevodov in zvrstna razširitev. Za oba prevodna sistema velja, da je bila večina prevodov objavljenih v literarnih revijah, ob tem so postopoma nastajale antologije, tematski izbori in knjižni prevodi (med letoma 1920 in 1945 je na Slovaškem izšlo devet knjižnih prevodov slovenske in prav takšno število slovaške književnosti na Slovenskem). Prevodi so izhajali v Trstu, Ljubljani in Celju ter Bratislavi, Trnavi in Košicah.

Pri izboru avtorjev so se prevajalci osredotočali na vrhunce literarne produkcije začetka 20. stoletja, tako prevladujejo družbeni roman, socialna kratka proza in poezija moderne ter revijalno in antologijsko tudi sočasna poezija. Slovensko literaturo prevaja pet prevajalcev, dva od njih sta ključna kulturna posrednika Koloman K. Geraldini in Vojtech Mierka, ki sta zaslužna za 60 % prevodov. Slovaško književnost prevaja šest prevajalcev, kjer Viktor Smolej zastopa tretjino izdanih del. Posebnost slovaške recepcije slovenske književnosti vidimo v izdaji dveh knjižnih antologij slovenske proze in poezije (1940, 1942), ki prinašata reprezentativen izbor najsodobnejših avtorjev, medtem ko so bile v tem obdobju v slovenščino prevajane predvsem slovaška socialna proza in zgodovinska drama, kar je zapolnjevalo vrzel v nepoznavanju slovaške književnosti med Slovenci.

Obdobje druge polovice 20. stoletja je specifično vplivalo na prevodno produkcijo, v veliki meri so bile zaradi političnih razlogov od leta 1948 do začetka šestdesetih let pretrgane osebne in institucionalne vezi na področju šolstva, publicistike in založništva. Kljub temu so knjižni prevodi po številu izdanih del tako slovaške kot slovenske književnosti enakomerno razporejeni po vseh štirih desetletjih, pri izboru del pa izstopajo sodobni roman in kanonizirana dela v šestdesetih letih – izpostavimo lahko dela Franceta Prešerna in Františka Švantnerja – kar lahko pripišemo postopni liberalizaciji v kulturni politiki in zrelosti prevajalcev. Druga tendenca je visok delež prevodov mladinske književnosti, ki predstavlja 70 % vseh slovaških prevodov in 55 % vseh slovenskih prevodov. Razloge bi lahko iskali v uredniški politiki in v zavestni odločitvi prevajalcev, ki so iskali prevodne niše. Osrednja prevajalca tega obdobja – Viřazoslav Hečko in Viktor Smolej – delujeta

tudi kot predavatelja, raziskovalca, mentorja in avtorja učbeniških gradiv. Na slovenskem trgu je izšlo okoli 40 knjižnih del, ki jih je prevedlo 16 prevajalcev, tretjina prevodov je delo Viktorja Smoleja s sedmimi ključnimi proznimi deli sočasne generacije avtorjev. Slovenska književnost je izšla v okoli 80 knjižnih izdajah, v prevodih 20 prevajalcev. Specifiko predstavljajo prevodi mladinske književnosti, ki so jo prevajali vojvodinski Slovaki in so izšli pri založbah v Vojvodini (46 % izdanih prevodov). Izbor proze, poezije in dramatike slovenske književnosti kaže na kontinuirano izdajanje Cankarjevih del (štiri prozna in štiri dramska dela), kar lahko pripišemo prevajalcem, zavezanim Cankarjevi literaturi še iz obdobja med obema vojnama, kot sta Vojtech Mierka in Ján Irmle. V izboru prozne produkcije izstopa zanimanje za socialno prozo, ki je nastala med obema vojnama, npr. dela Cirila Kosmača, žanr mladinske književnosti, ki jo predstavljata Fran Seliški Finžgar in Prežihov Voranc, obenem so prevajani tudi sodobniki, npr. Andrej Hieng in Kajetan Kovič.

Dejavnost knjižnega prevajanja zadnjih tridesetih let se kaže kot najbolj dinamična in diferencirana faza v kvantitativnem in kvalitativnem smislu. Tako prepoznavamo zapolnjevanje prevodnih vrzeli iz nacionalnega kanona, ki jih predstavljajo dela Dominika Tatarke in Vladimirja Bartola, prevajanje nagrajenih del Pavla Rankova ali Ferija Lainščka in načrtno širjenje prevodnega opusa enega avtorja, npr. Dušana Mitana, Jane Bodnárove, Draga Jančarja. Če je do leta 2009 veljalo, da v slovenskem prostoru za razliko od poljske in češke književnosti ni izoblikovane vidnejše prevajalske osebnosti slovaške književnosti in da »v Sloveniji /.../ še nobeno slovaško delo ni bilo kanonizirano oz. izšlo pri vidnejših zbirkah pomembnejših založb« (Pungeršič 2010, 49), pa lahko 10 let pozneje ugotovimo, da se ta vrzel zapolnjuje tako v prevajalskem kot založniškem smislu. V zbirki *Moderni klasiki* pri Cankarjevi založbi je izšel ljubezenski roman *Pleteni naslovnjači* disidentskega pisatelja Dominika Tatarke in zbirka *Intima* modernističnega klasika Jána Johanidesa; v poeziji je to vlogo zasedla vileniška nagrajenka Mila Haugová z integralnim izborom pesmi *Dama in samorog*. Slovenska književnost je v tem obdobju zastopana na slovaškem trgu s tematsko, zvrstno in žanrsko raznolikim naborom kanoniziranih avtorjev in sodobne književnosti. Zvonko Taneski (2022, 121) govori o »nepredvidljivem izdajanju slovenske književnosti, ki je odvisna od stopnje osebne prevajalske angažiranosti in finančne podpore agencij za knjigo«, analiza izdanih knjižnih del v primerjavi s predhodnim obdobjem izkazuje velik preskok v številu izdanih knjižnih prevodov in reprezentativnost izbora.

Med letoma 1990 in 2022 je izšlo 54 knjižnih prevodov iz slovaščine, pri tem da so bili v devetdesetih letih izdani samo štirje knjižni prevodi, po letu 2000 pa beležimo kontinuirano rast števila prevodov, prevajalcev in založb. Izpostaviti velja, da je v zadnjih 10 letih izšlo 25 knjig, kar v obdobju med letoma 1990 in 2022 predstavlja 46 % vseh prevodov iz slovaščine. Pri slovaških založbah je po letu 1990 izšlo 35 knjižnih prevodov iz slovenščine, od tega pet kanoniziranih avtorjev in 11 sodobnih pesnikov in pesnic.

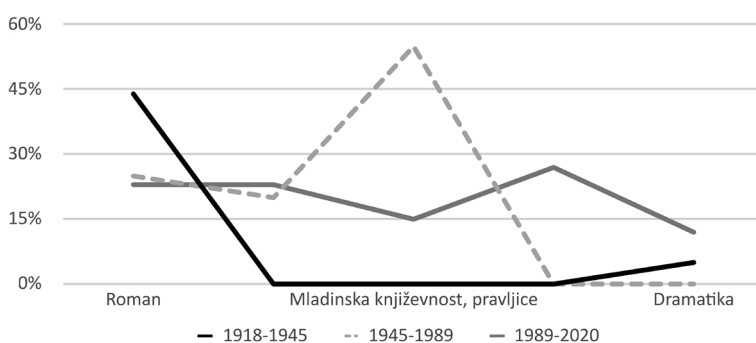
V obeh kulturnih okoljih se poveča število kulturnih posrednikov, vendar več kot tretjinski delež knjižnih prevodov prispevata po dva ključna prevajalca – Karol Chmel in

Stanislava Repar oz. Andrej Pleterski in Diana Pungeršič. O statusu slovenskih in slovaških prevodov priča položaj na založniškem trgu: največ prevodov je izšlo pri manjših ali srednjih založbah, specializiranih za srednjeevropski prostor, kot so Kalligram, F.R.&G. in Apokalipsa, postopoma pa se večja delež prevodov, ki izhajajo pri osrednjih založbah, kot sta Slovart in Cankarjeva založba, in drugih uveljavljenih založnikov, npr. založbah Drewo a srd ali Sodobnost. Kljub opaznemu povečanju števila knjižnih prevodov imajo tudi v tem obdobju posredniško vlogo revije, npr. Romboid in Apokalipsa, in literarni festivali, kot sta Vilenica ali Ars Poetika, mentorsko pa natečaji in prevajalske delavnice, ki rezultirajo v antoloških izdajah in knjižnih prevodih posameznih avtorjev, npr. Marie Ferenčuhove in Klemena Piska.

3 Žanri

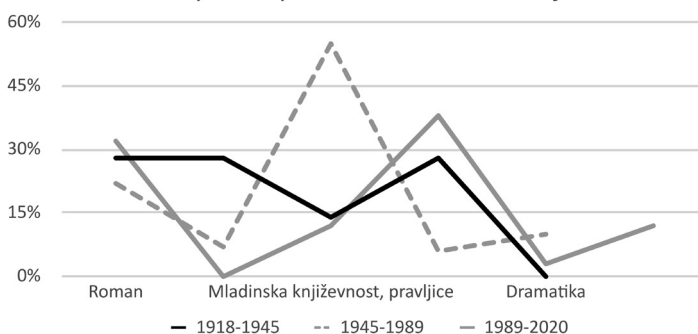
Od začetnih prevodov konec 19. stoletja žanrska struktura književnih prevodov kaže na prevladujočo prozno produkcijo in primat romana pred krajšo pripovedno zvrstjo (gl. graf 1). Slovaško književnost na slovenskem trgu med obema vojnama zastopa predvsem roman s 44-odstotnim deležem, ostalo predstavlja kratka proza, dramatika in spomini. Knjižnih izdaj slovaške poezije ne zasledimo niti v naslednjem obdobju do leta 1989, ko je roman zastopan z devetimi deli (25 %), približuje pa se mu kratka proza (20 %), največji delež, kar 55 %, pa predstavlja mladinska književnost. Situacija v zadnjih tridesetih letih nakazuje preobrat: poveča se število knjižnih izdaj poezije (15 pesniških zbirk), ki imajo 27-odstotni delež, roman in kratka proza pa sta zastopana vsak s 15 deli, kar predstavlja skupaj 56 % izdanih del, še vedno pa se prevajajo tudi ostali žanri, kot so slikanica, mladinski roman in ljudsko slovstvo. Z izidom treh dramskih besedil v knjižni izdaji se kaže zanimanje za prevajanje sodobne slovaške dramatike.

Graf 1: Žanrski prerez prevodov slovaške književnosti v slovenščino

Slovenska književnost v slovaškem prevodu je med obema vojnama zastopana s prozo in poezijo v monografskih in antologijskih izdajah (gl. graf 2). Ključni premik v žanrski strukturi se zgodi s prevajanjem v drugi polovici 20. stoletja: roman je zastopan z 12 deli, pri čemer proza predstavlja 22 % knjižnih prevodov, izide kar pet pesniških zbirk in osem dram. Največji delež predstavlja mladinska književnost s 55 %. V obdobju po letu 1989 je opazen preobrat v prevajanju poezije, ki predstavlja 38 % knjižnih prevodov in presega produkcijo romana, kratka proza v knjižni izdaji ni zastopana, mladinska književnost predstavlja 12 % izdanih del. Prepoznati je tudi porast izdaje večžanrskih antologij v prevodu študentov pod mentorstvom učiteljev.

Graf 2: Žanrski prerez prevodov slovenske književnosti v slovaščino

Posebno zvrst prevajanja predstavlja mladinska književnost, in sicer mladinski roman, pravljice, slikanica in radijska igra. Vzajemno prevajanje pravljic je od sredine petdesetih let tudi institucionalno podprto v okviru partnerskega sodelovanja med založbama Mladinska knjiga in Mladé letá ter slovaškimi založbami v Petrovcu v Vojvodini. Po prekinitvi v devetdesetih letih se je objavljjanje prevodov mladinske književnosti okrepilo po letu 2004 (pet monografskih izdaj na obeh knjižnih trgih), kljub kvalitetni produkciji in sistemu nagrajevanja pa dela za otroke in mladino ostajajo manj zastopana zvrst.

Tako v slovenskem kot slovaškem primeru s svojo vlogo izstopajo antologijske knjižne izdaje: od leta 1940, ko je izšla prva pesniška antologija slovenske poezije v slovaščini, do leta 2022 je izšlo 12 zvrstnih, žanrskih ali avtorskih knjižnih antologij, ki jih dopolnjujejo antologije južnoslovanskih književnosti.

4 Pomembni avtorji, večkrat prevedena dela

Trije kanonizirani avtorji slovenske književnosti, France Prešeren, Ivan Cankar in Srečko Kosovel, so primer postopne in večstopenjske recepcije v slovaškem literarnem sistemu, na katero so vplivali zunajliterarni razlogi, predvsem časovno in estetsko pogojeno zanimanje in zrelost kulturnega življenja in založniškega trga, prevajalcev in bralcev.

Prevajanje Prešernove poezije lahko spremljamo od prvih poskusov pri avtorjih moderne, kot je Vladimir Roy, prvo bolj intenzivno ukvarjanje pa sega v trideseta leta 20. stoletja in je vezano na revijalno objavo Vojtecha Mierke oz. izgubljeni rokopis izbora poezije Jozefa Ambruša (Rozman 2002, 167). V drugi polovici 20. stoletja so prevode posameznih pesmi revijalno objavili Vojtech Mihálik in Viliam Turčány. Prvi knjižni prevod z naslovom *Strune ljubezni* (1961) je delo prevajalca Viťazoslava Hečka, ki je Prešerna poglobljeno predstavil v spremni besedi. Integralni prevod Prešernovih poezij je nastal dokaj pozno – dvojezična izdaja prevajalca Ľubomírja Feldeka (v sodelovanju z Anežko Kočalkovo) z naslovom *Básne/Pesmi* je izšla leta 2002.

Poznavanje Cankarjeve literature lahko najdemo že pri avtorjevih sodobnikih konec 19. stoletja. Prve revijalne prevode proze dopolnijo knjižne izdaje poezije in proze: *Mladost in druge črtice* (1926) in *Erotika* (1925). Intenzivnejše zanimanje in prevajanje Cankarja je zaznati v tridesetih letih 20. stoletja s porastom prevajalcev in popularnostjo pri Čehih. Prva uprizoritev *Pohujšanja v dolini Šentflorjanski* je iz leta 1932, prevajanje dramatike se nadaljuje s *Hlapci in Kraljem na Betajnovi* (1963), nov prevod-priredba *Pohujšanja v dolini Šentflorjanski* izide leta 1982 in doživi nove uprizoritve. Poleg dramatike izideta tudi roman *Na klanecu* (1946) in povest *Hlapec Jernej in njegova pravica* (1956). Izbor Cankarjeve poezije, proze, esejistike in dramatike je izšel leta 2019 v antologijskem prevodu skupine prevajalcev, zbrane v okviru lektorata slovenščine na Univerzi v Bratislavi.

Kosovelova poezija je v slovaščini prisotna od prvih revijalnih prevodov v tridesetih letih 20. stoletja do zadnjega knjižnega prevoda leta 2012, prevajali pa so jo trije prevajalci različnih generacij. Kosovelova poezija je bila z 12 pesmimi prvič predstavljena v antologiji *Piesne zpod Triglavu* [Pesmi izpod Triglavu] Kolomana K. Geraldinija leta 1940, prvi monografski izbor 62 pesmi iz *Integralov* je izšel leta 1974 v prevodu Františka (Fera) Lipke z naslovom *Rozlúčka so sebou* [Slovo od sebe]. Zadnji, najobsežnejši in uredniško najbolj ambiciozen prevod Kosovela v slovaščino je dvojezična izdaja *Zeleni papagaj/Zelený papagáj* (2012) v uredništvu, izboru in prevodu Stanislave Repar. Med večkrat prevedene slovenske avtorje štejemo še Frana Seliškarja Finžgarja z romanom *Pod svobodnim soncem* (1935, 1948, 1972), najbolj prevajani prozaist raznovrstnih žanrov druge polovice 20. stoletja pa je France Bevk. Iz sodobne književnosti izstopajo z več knjižnimi prevodi Drago Jančar, Vinko Möderndorfer in Franjo Francič.

Med slovaškimi avtorji, prevedenimi v slovenščino, ni kanoniziranih predstavnikov romantike, realizma in moderne, šele z obdobjem med obema vojnoma dobimo ključnega avtorskega predstavnika vsakega desetletja: roman o prvi svetovni vojni *Živi bič* ekspresionističnega avtorja Mila Urbana, satirični roman *Demokrati* pesnika in pisatelja Janka Jesenskega in novele *Ure in minute* prvega modernega avtorja Alfonza Bednárja. Večkrat prevedeni so izbori slovaških pravljic, ki so od leta 1950 do zadnjega izbora leta 2019 izšli v devetih knjižnih izdajah. Med večkrat prevedene spadajo tudi avtorske pravljice pesnika, prevajalca in pravljničarja Lubomírja Feldeka (1985, 2009), največjo branost je doživel mladinski roman *Edinka* mladinske pisateljice Klare Jarunkove v štirih izdajah, ki je bil vključen v osnovnošolski bralni seznam. Med sodobnimi avtorji z več knjižnimi prevodi v slovenščini sta tudi pisatelj Pavel Vilikovský (1941–2020) in pesnica Mila Haugová (1942), prejemnika literarne nagrade vilenica. Avtorji z večjo težo v slovaškem literarnem sistemu in bralsko priljubljenostjo so še mojster kratke zgodbe Dušan Mitana (1946–2018), dramatičarka, pesnica in prozaistka Jana Bodnárová (1950), urednica, pesnica in prevajalka Stanislava Chrobáková (1960) ter pisatelj, scenarist Dušan Dušek (1946).

Analiza izbora prevodov slovenske in slovaške književnosti kaže, da prevladujejo sočasni avtorji, ob tem prevajalci izbirajo tudi doslej neprevedena dela, npr. dela Vladimírja Bartola ali Dominika Tatarke, šele po letu 2003 je opaziti povečan delež avtoric (22 % pri slovenski in 25 % pri slovaški književnosti). Specifiko recepcije slovenske književnosti znotraj češkoslovaškega kulturnega prostora predstavlja vprašanje vloge čeških prevodov na slovaškem trgu. Za kanonizirana dela svetovne književnosti velja, da je odsotnost slovaških prevodov dopolnjeval češki prevod, ki je imel »v slovaškem kulturnem okolju tradicionalno vlogo promotorja tujejezične književnosti« (Vojtech Poklač in Vojtech 2018, 151). V primeru slovenske književnosti to velja za Cankarjevo dramatiko v prvih desetletjih 20. stoletja. Analiza primerjave prevodnih naslovov od tridesetih let dalje pa izkazuje, da so slovenski avtorji izhajali v slovaškem prevodu ne glede na prisotnost češkega prevoda. To potrjuje tudi prevajanje in recepcija Kosovelove poezije v treh prevodnih valovih.

5 Pomembni prevajalci

Glede na število knjižnih prevodov v celotnem obravnavanem obdobju je število prevajalcev relativno veliko, v vsaki generaciji so prepoznavni trije prevajalci, ki izstopajo po številu prevodov in kakovosti izvirkov in prevodov. Književni prevajalci slovenske oz. slovaške književnosti sestavljajo generacijsko, poklicno in izobrazbeno heterogeno skupino. Vzajemno velja, da vse do sodobnosti ne prevajajo ekskluzivno samo iz enega jezika, pač pa pokrivajo širši jezikovni prostor (južnoslovanski oz. slovaški in češki) ali prevajajo tudi iz drugih jezikov, kot npr. Zdenka Škerlj Jerman in Karol Chmel. Glede

na prevajalski profil lahko prevajalce razvrstimo v naslednje skupine: prevajalci z večjim številom knjižnih prevodov, ki se ukvarjajo ali so se ukvarjali primarno z univerzitetnim pedagoškim in raziskovalnim delom, npr. slovakist Andrej Rozman (1947) in bratislavski slovenist Václav Melichar (1916–2013); prevajalci, ki se primarno ukvarjajo s knjižnim prevajanjem, kot sta slovakista Andrej Pleterski (1979) ali Diana Pungeršič (1984); prevajalci, ki pretežno prevajajo iz drugih jezikov in samo občasno ali žanrsko prevajajajo tudi slovensko oz. slovaško književnost, npr. diplomat in strokovnjak za južnoslovan-ske književnosti František Lipka (1946) ter literarni zgodovinar in urednik Drago Bajt (1948), ki prevaja predvsem iz ruščine; mladi prevajalci, ki prevajajo v okviru skupinskih projektov; prevajalci, ki so tudi pesniki in soavtorji prevodov, med katere sodi slovenist in literarni zgodovinar Peter Svetina (1970), in občasni prevajalci s po eno knjižno izdajo in več revijalnimi prevodi. Prevajalci vseh generacij od druge polovice 20. stoletja so bili dobitniki mednarodnih ali nacionalnih prevajalskih nagrad: Hviezdoslavova nagrada za literarno prevajanje (Viktor Smolej, Andrej Rozman), Pretnarjeva nagrada (Andrej Rozman, Karol Chmel), nagrada Radojke Vrančič za mladega prevajalca (Diana Pungeršič), Lirikonov zlat za prevod poezije (Andrej Pleterski).

Med ključne prevajalce slovenske književnosti v slovaščino spadajo iz generacije med obema vojnama književnik in literarni kritik Koloman K. Geraldini (1908–1994) z dvema antologijama, pesnik in urednik Viřazoslav Hećko (1919–1972) s 14 knjižnimi prevodi od šestdesetih do osemdesetih let, od sodobnih pa pesnik in urednik Karol Chmel (1953) s šestimi pesniškimi zbirkami ter književnica, literarna kritičarka in urednica Stanislava Chrobáková Repar (1960), ki je prevedla 12 proznih knjig in pesniških zbirk. Pomembni prevajalci in kulturni posredniki slovaške književnosti v slovenščino so ugledni slovakisti, med katerimi izpostavljam o univerzitetna predavateljica Viktorja Smoleja (1910–1992), katerega prevajalski opus sega od tridesetih do osemdesetih let 20. stoletja in obsega 15 knjižnih prevodov, in Andreja Rozmana s šestimi leposlovnimi knjižnimi prevodi od osemdesetih let dalje, po letu 2000 pa prevajalca mlajše generacije Diano Pungeršič in Andreja Pleterskega s po 11 knjižnimi prevodi.

K recepciji književnih prevodov prispevajo poglobljene spremne besede prevajalcev ali avtorjev izbora pri knjižnih in revijalnih izdajah slovaške književnosti v slovenščino od tridesetih let 20. stoletja do danes. Kritično refleksijo predstavljajo revijalno objavljene recenzije, publicistični in znanstveni članki v revijah *Apokalipsa* in *Romboid*. Prepoznamo pa tudi nekaj primerov aktivne recepcije, ki jo vzpodbudi prevod v obliki filmske adaptacije (slovenski film Jožeta Babića *Tri četrtine sonca*, po noveli Leopolda Lahole) ali gledališke uprizoritev (*Slovenka na kvadrat*, *Gnoj je zlato ...* Stanislave Repar).

Posebno mesto v literarnem prevajanju ima recepcija slovaške teorije prevajanja nitranske šole iz sedemdesetih in osemdesetih let. Anton Popovič je bil z definicijo prevajalskega procesa kot komunikacijskega dejanja in tipologijo izraznih premikov sočasno sprejet in prevajan v češkem, nemškem, ruskem in južnoslovanskem prostoru.

V slovenščini je že leta 1974 izšel odlomek iz *Teorije umetniškega prevajanja*, ki ga je prevedel Drago Bajt, v krajših študijah se mu posvečata bohemistki Albinca Lipovec in Jana Šnytová, njegovo teorijo pa omenjajo ali se nanjo sklicujejo v prevodoslovnih pregledih in študijah Štefan Vevar, Meta Grosman, Marko Juvan idr.

6 Zaključek

Književno prevajanje slovenske in slovaške književnosti v slovaškem oz. slovenskem prostoru v 20. in 21. stoletju izkazuje naslednje tendence: angažirana vloga osrednjega prevajalca v generaciji, omejeno število jezikovno kompetentnih prevajalcev, pomembna povezovalna vloga avtorjev, prevajalcev in urednikov, odvisnost založniške in prevajalske dejavnosti od kulturnopolitičnih in komercialnih dejavnikov. Prepoznavna tendenca manjših književnosti je tudi večja vloga revijalnih in antologijskih izdaj prevodov (predvsem poezije) pred monografskimi prevodi, kjer imata večji delež proza in mladinska književnost. Med najbolj prevajanimi avtorji izstopata Ivan Cankar in France Prešeren, od žanrov pa slovaške pravljice in mladinska proza.

Pregled prevodnih tokov skozi 20. stoletje kaže kontinuirano rast izdanih književnih prevodov in profesionalizacijo prevajalcev, kar je posledica dolgotrajnega osebno-stnega in institucionalno podprtega dela na področju literarnih stikov. To vključuje tako izobraževanje (lektorati in študijske smeri, štipendije, prevajalske rezidence) kot tudi nacionalno in evropsko financiranje izdaje prevodov književnosti v tuje jezike. Prevajanje spodbujajo tudi literarni festivali in nagrade, pogojeno je z uredniško politiko založb in s statusom književnih prevajalcev. Kompetentni kulturni posredniki z dolgoročno strategijo izbora lahko zagotavljajo ustrezno pot k trdnejši uveljavitvi in recepciji manj zastopanih književnosti, kot sta slovaška ali slovenska v tujini.

Bibliografija

- Berkopec, Oton. 1940. Česká a slovenská literatura, divadlo, jazykozpyt a národopis v Jugoslavii. *Bibliografie od r. 1800 do 1935: knihy a časopisy*. Praga: Slovanský ústav.
- Brecelj, Marijan in France Dobrovoljc. 1971. »Bibliografija prevodov iz slovenskega leposlovja.« *Le livre slovène IX*, 6–113.
- Jankovič, Jan. 2005. *Slovník prekladatel'ov s bibliografiou prekladov z macedónčiny, srbciny, chorvátčiny a slovinčiny*. Bratislava: Veda.
- Kragelj, Miha in Špela Sevšek Šramel. 2017. »Med reprezentativnostjo in obrobnostjo: kulturni posrednik in prevajalec Viktor Smolej.« V *Sedemdeset let slovakistike v Ljubljani*, uredila Jozef Pallay in Špela Sevšek Šramel, 74–85. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Kragelj, Miha. 2019. »Vloga kulture pri razvoju političnih in gospodarskih odnosov med Slovaško in Slovenijo.« Doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani.
- Pungeršič, Diana. 2010. »Pregled prevodne dejavnosti iz slovaščine v slovenščino po letu 1989.« V *90. výročí vzniku Univerzity Komenského v Bratislavě a Univerzity v Lubl'ane*, uredila Miloslav Vojtech in Saša Vojtech Poklač, 35–52. Bratislava: Filozofická fakulta.
- Rozman, Andrej. 1999. »Náčrt dejín slovinsko-slovenských kultúrnych vzťahov od začiatku 19. storočia do roku 1918.« Doktorska disertacija, Univerza Komenskega v Bratislavi.
- Rozman, Andrej. 2002. »France Prešeren (1800–1849).« V *Prešeren, France. Básne*, uredila France Pibernik in Franc Drolc, 162–178. Kranj: Mestna občina.
- Rozman, Andrej. 2012. »Prevodi slovenske književnosti v slovaščino po letu 1945 do leta 1990 ali pomanjkanje kompetentnih prevajalcev.« V *Slavistika v regijah – Koper*, uredila Boža Krakar Vogel, 147–152. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije, Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Vojtech Poklač, Saša in Miloslav Vojtech. 2018. »Dramatika Ivana Cankarja v slovaških prevodih in na odskih deskah slovaških gledališč.« V *Ivan Cankar v medkulturnem prostoru: ob stoti obletnici Cankarjeve smrti*, uredile Jožica Čeh Steger, Simona Pulko in Melita Zemljak Jontes, 149–159. Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.
- Taneski, Zvonko. 2022. »Poetika dislokácie: slovinska literatúra v slovenskej kultúre po roku 1989.« V *Slavistična prepletanja 2*, uredila Gjoko Nikolovski in Natalija Ulčnik, 118–132. Maribor: Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba.

POVZETEK

Cilj poglavja je pokazati prisotnost književnih prevodov iz slovaščine v slovenščino in obratno v 20. stoletju, posebej po letu 1918. V tem obdobju medliterarni stiki odražajo zgodovinsko in identitetno sorodno izkušnjo in vpetost v regionalni in širši evropski

kulturni prostor. Obenem so determinirani z družbeno-politično situacijo in vprašanji nacionalne, verske in jezikovne pripadnosti. Najpogosteje prevajani avtorji v slovaščino so večkrat prevedeni klasiki kot Prešeren, Cankar in Kosovel, od žanrov pa izstopajo slovaške pravljice in mladinska proza. Književni prevajalci slovenske oz. slovaške književnosti so bili od začetka 20. stoletja praviloma slavisti, uredniki, pesniki ali učitelji. Vzajemno velja, da niso prevajali ekskluzivno samo iz enega jezika, pač pa so pokrivali širši jezikovni prostor (južnoslovanski oz. slovaški in češki). Pregled prevodnih tokov skozi 20. stoletje kaže kontinuirano rast izdanih književnih prevodov in profesionalizacijo prevajalcev, kar je posledica dolgotrajnega osebostnega in institucionalno podprtega dela na področju literarnih stikov. Poglavje skuša biti zanesljiv dokument o kontekstu in omejitvah prisotnosti slovenske in slovaške prevodne literature ter uresničitvi književne produkcije glede na zvrsti, avtorje in prevajalske osebnosti.

ABSTRACT

The aim of the chapter is to highlight the presence of literary translation from and into Slovak in Slovenia in the 20th century, especially after 1918. In this period, inter-literary contacts reflect a historical and identity-related experience and embeddedness in the regional and wider European cultural space. At the same time, they are determined by the socio-political situation and issues of national, religious and linguistic affiliation. The most frequently translated Slovene works into Slovak are classics from authors such as Prešeren, Cankar and Kosovel, while Slovak fairy tales and children and youth literature stand out from the genres translated into Slovene. At the beginning of the 20th century, literary translators of Slovene literature into Slovak were generally Slavists, editors, poets or professors. They usually did not translate exclusively from one language to another, but rather covered several neighbouring languages (South Slavic or Slovak and Czech). An overview of translation flows throughout the 20th century shows a continuous growth of published literary translations and the professionalization of translators, which is the result of long-term personal and institutionally supported work in the field of literary contacts. The study aims to reveal the context and factors influencing Slovene and Slovak literary translation exchange, as well as the existing dynamics of the translation production between these two languages from the point of view of genres, authors and translators.